

BOLALAR NASRIDA TABIAT TASVIRI
(CHINGIZ AYTMATOVNING «OQ KEMA» ASARI MISOLIDA)*Ilmiy rahbar: Abdullayeva Gulnoza**Muallif: Akbaraliyeva Xurshida*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Chingiz Aytmatovning «Oq kema» qissasida tabiat tasvirining bolalar adabiyoti kontekstidagi o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Asarda tog', daryo, o'rmon va hayvonlar olamining badiiy ifodalanishi, tabiat va inson ruhiyati o'rtasidagi aloqadorlik, shuningdek, tabiat tasvirining g'oyaviy-badiiy vazifasi ko'rib chiqiladi.

Abstarct: *This article analyzes the role and significance of nature depiction in the context of children's literature in Chingiz Aytmatov's novella The White Ship. The study examines the artistic representation of mountains, rivers, forests, and the world of animals in the work, as well as the relationship between nature and human psychology. In addition, the ideological and artistic functions of nature imagery in the novella are discussed.*

Kalit so'zlar: *bolalar nasri, tabiat tasviri, Aytmatov, «Oq kema», peyzaj, g'oyaviy mazmun, ramz.*

Chingiz Aytmatov XX asr jahon adabiyotining eng yirik vakillaridan biri bo'lib, uning asarlari nafaqat katta yoshdagi o'quvchilar, balki bolalar va o'smirlar uchun ham muhim ahamiyat kasb etadi. Yozuvchining «Oq kema» qissasi esa bolalar ruhiyati, tabiat va inson munosabatini o'ziga xos badiiy til bilan tasvirlab, jahon bolalar adabiyotining nodir namunasi aylangan. Adabiyotshunoslikda tabiat tasviri, ya'ni peyzaj adabiy asarning muhim tarkibiy qismi sifatida qaraladi. U nafaqat voqealar sodir bo'lgan muhitni ko'z o'ngimizda gavdalantiradi, balki qahramonlarning ichki kechinmalarini tasvirlashda ham asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. «Oq kema» qissasida tabiat tasviri ana shunday muhim vazifani bajaradi [1, B-112]. «Oq kema» qissasining bosh qahramoni - yetti yoshli bir bola. U Issiqko'l bo'yidagi tog'li o'rmonda, bobosi bilan yashaydi. Bolaning hayoti tabiat bag'rida kechadi va u tabiat bilan bevosita muloqotda bo'ladi. Asar boshidanoq tog' va ko'l manzarasi yorqin peyzaj orqali tasvirlanadi [2, B-12]. Qissadagi tabiat tasviri faqat manzara emas, balki u bolaning ichki dunyosini, uning orzu-umidlarini aks ettiruvchi ko'zguga aylanadi. Bola o'zi uchun eng yaqin va tushunarli bo'lgan tabiat hodisalariga o'z his-tuyg'ularini, quvonch va qayg'ularini ko'chiradi. Shu ma'noda tabiat bolaning ikkinchi «tili»ga aylanadi [3, B-78]. «U tog'larga, daraxtlarga, toshlarga — hamma narsaga o'zi qo'ygan nomi bilan murojaat qilardi.» [1, B-18]. misolini beraman

Ushbu parchada bolaning tabiat bilan munosabati do'stona, jonli munosabat sifatida ifodalanishi asarning bosh g'oyasidan biri -inson va tabiatning uzviy birligi - bilan to'g'ridan-to'g'ri bog'liqdir. Yozuvchi asarida tog' tasviri alohida o'rin tutadi. Tog' - bu bolaning dunyosi, uning hayolot boyligi va erkinligining timsoli. Qissada Issiqko'l bo'yidagi tog'larning tasviri juda aniq va real beriladi: qorli cho'qqilar, tik jarliklar, tekis o'tloqlar -bularning barchasi bolaning hayotiy muhitini tashkil etadi [4, B-24]. Daryo tasviri esa harakatni, intilishni, hayotning to'xtamay oqishini anglatadi. Qissadagi daryo- bu bolaning orzu yo'li, u o'zi aylana olmagan oq kemaga uchib borishning xayoliy yo'lidir. Aytmatov suvni bolaning ruhiy holatiga moslab tasvirlaydi: tinch suvlar -xotirjamlik, to'lqinli suvlar - iztirobni ifodalaydi. «*Ko'l ko'kish, sokin edi. Uzoqda, suv yuzida nimdir oppoq yarqirardi — bu oq kema edi. Bola unga qarab turar, ko'zlari to'lib, yurak urar edi*» [1, B-31]. Bu parchada ko'l tasviri bolaning ich-ichidagi ezgulikka intilish, ozodlik orzusining badiiy ifodasi bo'lib keladi. Peyzajning rang-barangligi-ko'kish ko'l, oppoq kema - ramziy qarama-qarshilikni: haqiqat va orzu olamini ifodalaydi. «Oq kema» qissasida hayvonlar - ayniqsa, maral (bug'u) obrazi-tabiat tasvirining markaziy qismini tashkil etadi. Asarning mifologik qatlami - Bug'u-ona afsonasi-butun qissa davomida tabiat bilan bolaning munosabatini chuqurlashtiradi. Bug'u-ona obrazi qirg'iz xalq afsonalaridan olingan bo'lib, Aytmatov uni qissaga organik ravishda singdirishga muvaffaq bo'lgan. Bola bug'ularni sevadi, ularga mehr bilan qaraydi. Uning uchun bug'ular -tabiatning eng olijanob, eng go'zal va sof mavjudotlari. Shu bois asarda bug'u ovini ko'rsatish bolaning ruhiy tanazzulining boshlanishi sifatida ham talqin etiladi. Bu badiiy usul - tabiat va inson ma'naviyatining o'zaro bog'liqligi - Aytmatovning asosiy uslubiy xususiyatlaridan biridir [2, B-125]. «*Marallar o'tloqda bemalol yurardi. Ularning mo'ynasi quyosh nuri ostida oltin kabi yaltirardi. Bola nafas olmay kuzatardi ularni — go'yo bu sahnani buzishdan qo'rqqanday*» [1, B-47]. Bu tasvir orqali yozuvchi tabiatning go'zalligini va bolaning sof qalbidagi mehr-muhabbatni bir vaqtda namoyon etadi. Bolalar adabiyotida hayvonlarga nisbatan bunday samimiy munosabat alohida tarbiyaviy ahamiyat kasb etadi. «Oq kema»da tabiat tasviri bir necha asosiy vazifani bajaradi. Birinchidan, u psixologik vazifani bajaradi: tabiat holati bola va boshqa qahramonlarning kayfiyati, ichki dunyosi bilan uyg'unlashib ketadi. Ikkinchidan, ramziy vazifani bajaradi: oq kema, ko'k ko'l, qorli tog'lar-bularning barchasi muayyan g'oyaviy mazmuni ifodalovchi ramzlarga aylanadi [2, B-130]. Uchinchidan, tabiat tasviri etik-tarbiyaviy vazifani ham bajaradi: tabiatga mehr, unga ehtiyotkorlik bilan munosabat g'oyasi butun asar davomida ko'rinib turadi. Bolalar uchun mo'ljallangan adabiyotda bu g'oya ayniqsa muhimdir, chunki u yosh o'quvchilarda tabiatni asrash hissini tarbiyalaydi. To'rtinchidan, tabiat tasviri asarning kompozitsion yaxlitligini ta'minlaydi. Qissa tabiat manzarasi bilan boshlanib, yana tabiat qo'ynida - daryo suvlarida - tugallanadi. Bu hol asarning yopiq kompozitsion tuzilmasini yaratadi va tabiatni vaqt o'tishi bilan

o'zgarmas, abadiy narsa sifatida ulug'laydi. Chingiz Aytmatovning «Oq kema» qissasida tabiat tasviri har tomonlama mukammal badiiy vosita sifatida ishlatilgan. Tog', daryo, ko'l, o'rmon va hayvonlar olami-bularning barchasi faqat manzara emas, balki asarning g'oyaviy mazmunini, qahramonlarning ruhiy kechinmalarini va yozuvchining insonparvarlik falsafasini ochib beruvchi kuchli badiiy vositalardir.

Asar bolalar nasrining eng yaxshi namunasi sifatida nafaqat tabiatni his etishni, balki unga muhabbat va mehr bilan qarashni, uni ardoqlashni o'rgatadi. Shu jihatdan «Oq kema» bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan va bolalar adabiyotida tabiat tasvirining eng yorqin namunalaridan biri bo'lib qolmoqda [4, B-70].

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Aytmatov Ch. Oq kema. — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1987.
2. Qodirov P. Badiiy mahorat haqida. — Toshkent: Fan, 1979.
3. Nazarov B. Bolalar adabiyoti. — Toshkent: O'qituvchi, 2005.
4. Mirzayev T. O'zbek va jahon bolalar adabiyoti. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2012.